

VLADIMIR NABOKOV • Edebiyat Dersleri

Lectures on Literature

© 1980 Estate of Vladimir Nabokov

© Editörün Önsözü: 1980 Fredson Bowers

© Önsöz: 1980 John Updike

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Agency aracılığıyla
Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1957 • Edebiyat Eleştirisi 39

ISBN-13: 978-975-05-1423-4

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Belce Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Siyami Kuzu

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VLADIMIR NABOKOV

Edebiyat Dersleri

Lectures on Literature

ÇEVİRENLER

Ayşe Lucie Batur - Fatih Özgüven

JOHN UPDIKE'İN ÖNSÖZÜYLE

VLADIMIR NABOKOV 1899'da St. Petersburg'da doğdu. Varlıklı, liberal bir ailenin en büyük oğluydu. Bolşevikler iktidara geldiğinde aile Rusya'dan ayrılarak önce Londra'ya, sonra Berlin'e gitti. Nabokov, öğrenimini Cambridge, Trinity College'da tamamladı. 1923 ile 1940 arasında anadilinde romanlar, hikâyeler, oyunlar, şiirler yazdı ve kuşağının seçkin Rus göçmen yazarlarından biri olarak ün kazandı. 1940 yılında karısı ve oğluyla ABD'ye göç etti ve 1941'den 1948'e kadar Wellesley College'da dersler verdi. 1955'te yayımlanan *Lolita*'nın (İletişim, 1999) dünya çapındaki başarısından sonra, 1959'da Cornell Üniversitesi Rus Edebiyatı profesörlüğünden emekli olarak İsviçre'ye yerleşti. Nabokov, İngilizce yazdığı ilk romanı *The Real Life of Sebastian Knight*'ı (*Sebastian Knight'in Gerçek Yaşamı*, İletişim, 2003) 1941'de yayımladı ve ondan sonra bu dili şaşırtıcı bir yaratıcılıkla kullanarak eserlerini İngilizce yazmaya devam etti. Vladimir Nabokov 1977'de, İsviçre'nin Montreux kentinde öldü. *Lolita* dışında, önemli romanları arasında, fantastik bir aile romanı parodisi olan *Ada or the Ardor* (*Ada ya da Arzu*, İletişim, 2002) sayılmalıdır. İletişim Yayınları'ndan çıkan diğer kitapları: *Karanlıkta Kahkaha* (1993); *Pnin* (1999); *Bir Günbatımının Ayrıntıları* (1999); *Rua, Dam, Vale* (2000); *Lujin Savunması* (2001); *Cinnet* (2003); *Göz* (2005); *İnfaza Çağrı* (2007); *Saydam Şeyler* (2010); *Konus, Hafıza* (2011); *Nikolay Gogol* (2012); *Maşenka* (2012); *Laura'nın Ashı* (2012); *Rus Edebiyatı Dersleri* (2013), *Solgun Ateş*, (2013).

İÇİNDEKİLER

Editörün Önsözü

FREDSON BOWERS 7

John Updike'in Önsözü 19

İyi Okurlar ve İyi Yazarlar 35

JANE AUSTEN (1775-1817)

Mansfield Park (1814) 45

CHARLES DICKENS (1812-1879)

Kasvetli Ev (1852 - 1853) 113

GUSTAVE FLAUBERT (1821-1880)

Madame Bovary (1856) 191

ROBERT LOUIS STEVENSON (1850-1894)

"Tuhaf Bir Vaka: Doktor Jekyll ve Bay Hyde" (1885) 257

MARCEL PROUST (1871-1922)

Swann'ların Tarafı (1913) 293

FRANZ KAFKA (1883-1924)

“Değişim” (1915).....345

JAMES JOYCE (1882-1941)

Ulysses (1922).....389

Edebiyat Sanatı ve Sağduyu497

Sonsöz509

Ek.....511

Editörün Önsözü

FREDSON BOWERS

1940 yılında Amerika'daki akademik kariyerime atılmadan önce, Rus edebiyatı üzerine yüz ders notu –yaklaşık 2.000 sayfa– ve sonra Jane Austen'dan James Joyce'a kadar büyük romancılar üstüne ayrıca yüz ders notu hazırlama zahmetine iyi ki girmişim. Bu çalışma Wellesley ve Cornell'de yirmi akademik yıl boyunca mutlu olmamı sağladı.¹

Vladimir Nabokov, 1940 Mayıs'ında Amerika'ya vardı. Institute of International Education [Uluslararası Eğitim Enstitüsü] için seyyar dersler verdikten ve Stanford Üniversitesi'nde yaz okulunda Rus edebiyatı üstüne ders verdikten sonra, 1941 yılından 1948 yılına kadar Wellesley Koleji'ndeydi. Başlangıçta Wellesley'in Rusça Bölümü ondan ibaretti, dil ve dilbilgisi dersleri veriyordu; ama ayrıca İngilizceye çevrilmiş Rusça edebiyat üstüne genel bir ders olan Rusça 201'i de geliştirdi. 1948 yılında Nabokov, Cornell Üniversitesi'ne Slav Edebiyatı doçenti olarak atandı. Burda Edebiyat 311-312, Avrupa Kurmaca Ustaları, Edebiyat 325-326, Çevri Rus Edebiyatı derslerini verdi. Edebiyat 311-312 dersinin katalog tanımı neredeyse şüphe bırakmaksızın Nabokov tarafından yazılmıştı: “On dokuzuncu

1 *Strong Opinions* (New York: McGraw-Hill, 1973), s. 5.

ve yirminci yüzyılın İngilizce, Rusça, Fransızca ve Almanca romanları ve öyküleri okunacaktır. Bireysel dehâya ve yapıya dair sorulara özellikle yoğunlaşılacaktır. Yabancı eserlerin tümü İngilizce çevirilerinden okunacaktır.” Bu ders, *Anna Karenin*, “İvan İlyiç’in Ölümü”, *Ölü Canlar*, “Palto”, *Babalar ve Oğullar*, *Madame Bovary*, *Mansfield Parkı*, *Kasvetli Ev*, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde*, *Swann’ların Tarafı*, *Değişim*, ve *Ulysses*’i² içeriyordu. Nabokov, İngiliz Edebiyatı Bölümü’nün bir üyesi olmadığı için Cornell Üniversitesi’nde Amerikan eserlerini okutması yasaktı. 1952 baharında Harvard Üniversitesi’nde konuk okutmandı.

1958 yılında öğretmenliği bıraktığında Nabokov, ders notlarından yola çıkarak bir kitap yayınlamayı planlıyordu ama bu tasarıya hiçbir zaman girişmedi. (*Ölü Canlar* ve “Palto” üzerine olan dersleri, *Nikolay Gogol* [1944] kitabına eklenmiştir.) Bu ciltler³ Nabokov’un ders notlarının sınıfta aktarıldığı halini korur. Burda dört edebiyatın başyapıtlarını değerlendiren büyük bir yazara sahip olma talihimiz dışında Nabokov’un dersleri, kurmaca sanatının kalıcı rehberleri olduğu için geniş bir kesimin erişimini hak ediyor. Edebiyatta ekol ve akım yaklaşımlarını hor gören, edebiyata toplumsal ve politik mesajların aracı olarak muamele eden eleştirmenleri küçümseyen Nabokov, başyapıtların nasıl işlediğini ortaya koymaya çalıştı: “Akademi-deki günlerimde, edebiyat öğrencilerine ayrıntılar hakkında, bir kitabın yoksun olduğunda ölü bir kitap olduğu duyusal kıvılcımını çıkaran ayrıntı kombinasyonları hakkında, kesin veriler sunmaya gayret ettim. Bu açıdan, genel fikirlerin hiçbir önemi yoktur. Her dangalak Tolstoy’un zinaya karşı tavrıyla ilgili ana noktaları özümseyebilir ama Tolstoy’un sanatının tadına varabilmek için iyi okur, örneğin Moskova ile Petersburg arasındaki gece treninin vagon düzenini, yüz yıl önce olduğu haliyle gözünde canlandırmayı arzulamalıdır. Burda en çok çizimler yardımcı oluyor. Homerci, renkli ve sezgisel bölüm baş-

2 Mrs. Nabokov, Çehov’un Edebiyat 311-312 dersinde okutulduğundan emin ancak başvurduğumuz öğrenci notları Çehov içermiyor. Belki de Çehov her yıl okutulmamıştı.

3 Nabokov’un ders notları *Rus Edebiyatı Dersleri ve Edebiyat Dersleri* iki cilt halinde yayımlanmaktadır – ç.n.

lıklarının gösterişçi saçmalığını sürdürmek yerine öğretmenler, Bloom ile Stephen'ın birbirine giren güzergâhlarının açıkça işaretlendiği Dublin haritaları hazırlamalıdır. *Mansfield Park*'ndaki karaçam labirentlerini görsel olarak algılamaksızın bu roman, stereografik cazibesinin bir kısmını kaybeder ve eğer Dr. Jekyll'in evinin cephesi öğrencinin zihninde açık bir şekilde yeniden inşa olmuyorsa, öğrencinin Stevenson'ın hikâyesinden aldığı haz kusursuz olamaz.”⁴

Bu iki ciltte derlenen dersler Vladimir Nabokov'un –özel durumlar için hazırlanmış dört ders de dahil olmak üzere– Wellesley ve Cornell'deki derslerde anlattıklarını temsil eder. Okurlara kolaylık olsun diye dersler iki ayrı cilde bölündü: 1. İngiliz, Fransız ve Alman Yazarlar; 2. Rus Yazarlar.

1953 Eylül ayında Edebiyat 311'in ilk dersinde Vladimir Nabokov, öğrencilere yazılı olarak neden dersi aldıklarını açıklamalarını istedi. Bir sonraki derste, onaylayan bir şekilde, bir öğrencinin “Çünkü hikâyeleri severim,” diye yanıt verdiğini bildirdi.

Editoryal yöntem

Bu metinlerin, Vladimir Nabokov'un sınıfta derslerde sunmak üzere yazdığı notlarından oluştuğu ve örneğin, kitap olarak basmak üzere gözden geçirdiği Gogol üstüne olan dersleri gibi bitmiş bir edebi yapıt olarak görülmemeleri gerektiği gerçeği gizlenemez ve gizlenmemelidir. Ders notlarının, hazırlanmışlık ve üstünden geçilmişlik, hatta yapısı tamamlanmışlık seviyeleri birbirinden çok farklı. Derste kolaylık olsun diye Nabokov'un eşi Vèra tarafından daktilo edilen ender kısımlar dışında, çoğu el yazısıyla yazılmış ama bazı dersler, örneğin Stevenson ve Kafka dersleri ile Joyce derslerinin çoğu orijinal elyazısı halindedir. *Kasvetli Ev* dersleri, elyazısı ağırlıklı olmak üzere karışık haldedir. Beklendiği gibi elyazısı sayfalar, kaba ilk kompozisyonun tüm belirtilerini sunuyorlar ve bu nedenle de Nabokov, yalnızca yazışında değil ayrıca gözden geçirirken, kimi zaman hem üslubu hem de içeriğini düzelttiğinde olduğu gibi,

4 *Strong Opinions*, s. 156-157.

bunların üzerinde yoğun bir şekilde çalışmış olmalı. Bununla birlikte, ister çıkarmalar ister basit eklemeler olsun, yapılan değişiklikler sözdizimi açısından her zaman bağlama tam oturmuyor veya değişiklik yapılmamışsa da okumalarda da gereken ayarlamalar yapılmamış. Bunun bir sonucu olarak düzeltmelerin yoğun olduğu durumlarda metnin elyazısı olan kısmı sıklıkla, şüphesiz kolaylıkla ayarlanabilecek ya da sözlü aktarımda dikkati çekmeyecek olmasına rağmen, okumaya hazırlamak için editoryal müdahale gerektiriyor.

Öte yandan, *Mansfield Park*'nda ama çoğunlukla da *Madame Bovary*'de olduğu gibi, daktiloya çekilmiş sayfaların dersin önemli bir kısmını oluşturduğu da oluyor. Elyazısının çoğunun gözden geçirildikten sonra bile görece kaba kalması ile daktiloya çekilmiş sayfaların görece akıcı olması arasındaki sık görülen zıtlık, eşinin ders notlarının bir kısmını daktiloya çekerken Mrs. Nabokov'un, olağan editoryal takdir yetkisiyle hazırladığı izlenimini uyandırıyor. Böyle olmuş olsa bile Nabokov, taze yorumlar eklemek veya sözlerin yerinde kullanılmasını sağlamak için cümleleri düzeltmek üzere daktilo edilmiş sayfalar üzerinde çalışmış.

Genel olarak, bu taslakları okurlara aynen olduğu gibi sunmak, hem yapısal hem de biçimsel açıdan kullanışlı olmaz. Stevenson makalesi, kaba notlar diye nitelendirilebilecek bir şekildedir; dolayısıyla makalenin malzemesinin mevcut düzeni neredeyse tamamen editörün sorumluluğundadır. Öte yandan diğer derslerde, dersin verilme sırasının genel düzeni pek bir sorun teşkil etmez çünkü beklendiği üzere, kronolojik olarak kitabın üzerinden gider. Bununla birlikte, editoryal süreci, sentezleme ve redaksiyon haline getiren sorunlar ortaya çıkabilir. Klasörlerdeki çeşitli sayfa grupları, hazırlığın ilk aşamasında alınmış basit arkaplan notlarını temsil ediyor; ya kullanılmamışlar ya da düzenlenerek derslerin içine alınmışlar. Diğer bağımsız kısımlar ise daha belirsiz ve farklı yıllar içerisinde dersin tekrar tekrar verilmesi sırasında yapılan genişletmeleri mi yoksa ileride kullanılmak üzere düşünülmüş notları mı yansıttıkları her zaman kanıtlanabilir değil. Ders notlarının kimisinde,

muhtemelen farklı dinleyicilere yönelik düşünülerek eklenmiş ya da değiştirilmiş bölümler, kimi düzenleme sorunları yaratıyor gibi görünüyor. Mümkün olan her yerde editör, arkaplan veya hazırlık notu olmadığı açıkça belli olan tüm malzemeyi kurtarıp uygun yerlerde ders konuşmalarının dokusuna kattı. Bununla birlikte, Proust, Jane Austen, Dickens ve Joyce ders notlarında Mrs. Nabokov'un, eşinin kullanması için daktilo etmiş olduğu, özellikle eleştirmenlerden alıntılarının olduğu sayfalar ve Nabokov'un kendi kullanımı için düzenlediği romanlardaki eylemlerin kronolojileri de eklenmemiştir.

Öte yandan yapı sorunu, Nabokov'un klasörlerinden uygun malzemeyi toplamanın ötesine geçer. Çeşitli ders notlarında Nabokov, kronolojik anlatımının arasına tema veya üslup; veya etki üstüne düşüncelerinden oluşan ayrı bölümler serpiştirmiş. Bu eklemelerin nereye yerleştirilmesinin amaçlandığı açık olmaktan çok uzaktır; dahası, kimisi gerçekten de hoş küçük birer makale oluşturabilir olmasına rağmen, çoğu zaman bu eklenmeler eksik ve kenara düşülmüş notlardan fazlasını temsil etmiyor. Mümkün olduğunda basit bağlantı pasajlarıyla, malzeme bölük pörçük biçimdeyse uygun olan yerde konuşmaya eklemek üzere ayrı öğelere bölerek bu kısımları metne katmak editöre düştü. Örneğin, *Ulysses* ders notlarında, 1. kısım 2. bölümde Stephen'ın Mr. Deasy ile görüşmesine ilişkin açıklama, taslaktaki üç farklı kısımdan alınarak bir araya getirildi. Burda editöryal olarak sağlanan ana alıntı, derste okunmamış görünüyor ama derste kitapları açık olan öğrencilerin dikkati alıntıyla verilen pasajın ilgili kısımlarına, Aziz James'in deniz kabuğu hakkında olan bir sonraki paragrafına çekildi (bkz. s. 299). Öte yandan metnin geri kalanı, ayrı bir bölümün iki farklı kısmından: Biri yapı üstüne notlarla başlayıp romandaki güzellikler ve kusurlar hakkında muhtelif yorumlara geçiyor, oradan temalardaki koşullara ve ardından Deasy ile olan konuşmanın Flaubertçi karşı-sesi [counterpoint]⁵ gösterdiğine dair olan notlardan; diğeri ise Deasy mektubunun örnek olarak verildiği Joy-

5 Flaubert dersinde Nabokov, bu terimi tanımlıyor ve Flaubert'in bu tekniği nasıl kullandığını inceliyor – ç.n.

ce'un parodik üslubuna dair ayrı bir başka nottan geliyor. Bu şekilde, malzemenin izin verdiği her yerde editör, anlatımı ayrıntılı hale getirebilmiş ve Nabokov'un yazarlar, onların eserleri ve genel olarak edebiyat sanatı üstüne tartışmalarını azami miktarda birleşik bir bağlamda koruyabilmiştir.

Nabokov'un öğretim yöntemleri arasında alıntılar, edebi sanatkarlığa dair fikirlerini iletme çabasında bir yardımcı olarak büyük yer tutuyor. Ders notlarının mevcut okuma edisyonunun kurulmasında Nabokov'un yöntemi, çok uzun alıntılanmış örneklemeler dışında çok az kırpılarak izlendi çünkü alıntılar, bir kitabı okuyucuya hatırlatmak veya Nabokov'un uzman rehberliği altında yeni bir okura tanıtmak için en yararlı şeyler. Dolayısıyla alıntılar, olağan olarak Nabokov'un (genellikle kendi ders kopyasında da işaretlenmiş olan) belli pasajların okunmasına dair belirli talimatlarını izler ve böylece okur, sanki derste dinleyiciymiş gibi konuşmaya katılabilir. Kimi durumlarda Nabokov'un kitaplarının ders kopyalarında alıntılanmak üzere işaretlenmiş ama ders metninde belirtilmemiş pasajlar bulunur. Bu pasajlar okura yardımcı olacak şekilde metne yerleştirilebildiğinde, alıntılar verilmiştir. Dahası kimi durumlarda da az sayıda alıntı, ders notlarında ya da ders kitaplarında belirtilmemiş olmasına rağmen, Nabokov bir şey açıkladığında örneklemenin gerekli görüldüğü yerlerde editör tarafından seçilmiştir. Nabokov'un öğrencilerinden, kitapları önlerinde açık halde derslerini izlemesi bekleniyordu. Dolayısıyla, okurun kavramasına imkân vermeyecek biçimde metindeki bazı noktalara dikkat çekilmiş olabilir; bunlar okura ayrıca ek alıntılar olarak sunulmalıdır. *Ulysses*'te Molly'nin son monoloğu buna bir örnektir. Bunun yanı sıra eşsiz bir örnek, Proust üstüne olan derslerin sonunda görülür. Nabokov metin olarak, *Kayıp Zamanın İzinde*'nin ilk cildi olan *Swann'ların Tarafı*'ni seçmişti. Proust üstüne olan son ders, romanı sonlandıran, Marcel'in Boulogne Ormanı'nda, geçmişe dair anıları üstüne düşünceye daldığı uzun bir alıntı ile biter. Romana etkili bir sondur ama Marcel'i (ve de okuru) tüm yapıtın anlamını, gerçekliğin bir anahtarı olarak belleğin işlevleri ve işleme-

rini tam olarak kavramada yarı yolda bırakır. Gerçekte Boulogne Ormanı'ndaki derin düşünceler, daha önceki ciltler boyunca Marcel'in aradığı gerçekliği ortaya çıkaran nihai deneyim için Marcel'i hazırlayan kavrayışının giderek gelişmesinde, geçmiş bakmanın farklı yönlerinden yalnızca bir tanesidir. Bu olay, son cilt *Yakalanan Zaman*'ın o muhteşem 3. bölümü, "Germantes Prensesi'nin Daveti"nde⁶ yer alır. Bu bölümde açığa çıkan şey, roman dizisinin tümünün toplu anlamı açısından kilit rolü oynadığından, burda tam olarak yeşermesiyle daha önce *Swann'ların Tarafı*'nda ekilmiş olan erken tohumlar arasındaki farkı net terimlerle inceleyip açık kılmayacak her Proust değerlendirmesi, esas amacında başarısız olur. Nabokov'un Proust dersleri, Boulogne Ormanı'ndaki bölümün alıntısı ile bitmesine rağmen, dersleriyle doğrudan bağlantılı olmayan bir iki cümle ve özellikle de Derrick Leon'un Proust üstüne olan kitabından daktiloya çekilmiş uzun alıntılarının bu final bölümüne ve onun açıklamasına yoğunlaşmış olması, meseleyi öğrencileriyle ele almış olabileceğini akla getiriyor. Nabokov'un "şu anki duylardan bir çiçek demeti ve geçmişten bir duyumsamanın ya da olayın görüntüsü, işte bu duyu ile belleğin birleştiği ve kayıp zamanın yeniden bulunduğu andır" yorumu, özde doğrudur ve Proust'un temasının mükemmel bir özetidir ama son cildi okumamış olan biri için, *Yakalanan Zaman*'da Proust'un kendi sunduğu açıklamanın tamamı pek de aydınlatıcı olmaz. Dolayısıyla bu olağandışı durumda editör, belleğin gerçeğe ve edebiyatın malzemesine dönüşmesine dair Proust'un kendi açıklamasından bölümler sunarak Marcel'e gelen vahiyin özüne daha kesin bir şekilde odaklanma çabasında Nabokov'un dersinin sonunu genişleterek Nabokov'un eksik notlarını *Kayıp Zamanın İzinde*'nin son cildinden alıntı ile güçlendirmekte kendini haklı hissetmiştir. Editoryal takviye, Nabokov'un düştüğü notların ruhunu tamamlıyor ve bu durumda, bir serinin açılışı olarak tasarlanmış olan *Swann'ların Tarafı*'nin anlaşılmasını sonlandırmaya yardımcı oluyor.

6 Yapı Kredi Yayınları'ndan yayımlanmış olan *Yakalanan Zaman*'da bölüm başlıkları belirtilmemiş – ç.n.

Bu derslerin okuru, Flaubert'ten yapılan alıntılarını, Nabokov'un derslerde kullandığı kopyası üzerinde çeviriye yaptığı sık değişiklikleri yansıttığını, öte yandan Kafka ile Proust'tan yapılan alıntılarını, kitapların üstüne yapmış olduğu daha az düzenli değişiklikleri hesaba kattığını dikkate almalıdır.

Bu ciltteki romanların tümünün ders kopyaları korunmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi, çeviri olan kitaplarda ya satırların altı çizilmişti ya da sayfa kenarına Nabokov, kelime ve ifadelerin kendi yaptığı çevirisini yazmıştı. Tüm kitaplarda alıntılanırlanacak yerler işaretlenmişti ve bağlama dair notlar vardı; bu notların çoğu yazılı ders notlarında da mevcuttu ama diğerleri, bazı pasajların üslubu ya da içeriği üstüne Nabokov'a sözlü yorumlarda bulunmak için ipucu görevi görüyordu. Mümkün olan her yerde, kitapların üzerine yazılan yorumlar, uygun durum ortaya çıktığında ders notlarının dokusuna eklenmiştir.

Nabokov, ders notlarını her ders için tahsis edilmiş süreye göre şekillendirme gereksiniminin şiddetle farkındaydı ve ders notlarının kenarında belli noktalara ne zaman gelineceğine dair notlara rastlamak olağandışı değildir. Ders metinlerinde, kimi pasajlar ve hatta ayrı cümleler ya da ifadeler, köşeli parantez işareti içine alınmıştı. Bu köşeli turnakların kimisi, süre daraldığı durumda atlanabilecek şeylere işaret ediyor gibi görünüyor. Diğerleri ise, zaman kısıtlamasından çok içerik veya ifade nedeniyle çıkarılması sorgulanan şeyleri temsil ediyor olabilir; gerçekten de bu köşeli parantez içine alınan sorgulamaların daha sonradan çıkarıldığına, bazılarının ise yerlerine parantez konularak sorgu konumundan çıkarıldığına rastlamak mümkündür. Bu şekilde köşeli paranteze alınmış malzemenin tümü, okur açısından kullanışsız olduğundan köşeli parantez işareti olmaksızın aslına sadık bir şekilde metne katılmıştır. Malzemenin zaman sınırlaması veya kimi durumda yer nedeniyle kesilmiş olmasının editöre olası görüldüğü birkaç durum haricinde elbette bu çıkarmalara uyulmuştur; yer nedeniyle kesildiği durumlarda, daha uygun bir bağlama yerleştirilmiştir. Öte yandan, sadece öğrencilere yönelik ve çoğunlukla pedagojik meseleler üstüne olan Nabokov'un bazı yorumları, okuma

edisyonunun amaçlarına uymadığı tutarsız olduğu için çıkarılmıştır. Buna rağmen bu edisyon, Nabokov'un ders anlatımındaki lezzetin çoğunu koruyor. Bu türden çıkarmalar arasında, Joyce dersleri içerisinde "Trieste (İtalya), Zürih (İsviçre) ve Paris (Fransa)" gibi lisans öğrencisi için fazla bariz açıklamalar, ya da alışılmadık kelimeler için sözlüğe bakılmasına dair uyarılar ve basılı sayfa değil de yalnızca öğrencinin kulaklarına uygun olan benzer açıklamalar sayılabilir. Sınıfa siz diyerek yapılan hitaplar kimi durumlarda okur için uygunsuz olmadığından korunmuş ama bazı durumlarda ise daha tarafsız bir hitap biçimiyle değiştirilmiştir.

Üslup olarak bu metinlerin büyük bir kısmı, eğer Nabokov onları kitap formunda kendisi hazırlamış olsaydı sahip olacağı Nabokov'un dilini ve sözdizimini kesinlikle temsil etmiyor, çünkü bu ders notları ile yayınlanmış bazı derslerinin çapaklardan temizlenmiş ustalığı arasında belirgin bir fark bulunuyor. Nabokov bu dersleri ve notları derste aktarmak üzere yazdığına, üzerinde çalışmaksızın yayınlanacakları düşünülmemiş olduğundan, taslakta kimi zaman kaba biçimde bulunan her ayrıntıyı *literatum** metne aktarmak aşırı derecede bilgiçlik olurdu. Bir okuma edisyonunun editörünün, kimi zaman alıntılarla ilgili bağlantı pasajları ekleme gereksinimi de dahil olmak üzere tutarsızlıklar, kasıtsız hatalar ve eksik aktarmalarla daha serbest bir şekilde uğraşmasına izin verilir. Öte yandan, hiçbir okur, son hali verilmemiş kısımlarda bile müdahaleci bir şekilde Nabokov'un yazısını "iyileştirme"ye kalkışan, değiştirilmiş bir metin istemez. Dolayısıyla sentetik bir yöntem kesin olarak karşı çıkmış, çoğunlukla eksik gözden geçirme sonucunda kasıtsız tekrarlar ve yanlışlıkla atlanan kelimeler dışında Nabokov'un dili sadık bir şekilde yeniden üretilmiştir. Nadiren, asıl olarak Nabokov'un araya eklemeler veya çıkarmalar yaptığına ve son okumaya uygun hale getirmek üzere asıl metindeki parçaları silmeyi ihmal ettiği durumlarda, ya dildeki ya da sözdizimindeki karışıklığın düzeltilme-

(*) Harfi harfine (Lat.).

si gerekmiştir. Birkaç durumda ise sözlü aktarmada fark edilmeyecek sözdizimsel yapılar okur göz önünde bulundurularak uyarlanmıştır. Yanlışlıkla çoğul yerine tekil kullanımlar, yazım yanlışları, tırnak işaretlerinde açma veya kapama işaretinin atlanması, gerekli imlâ işaretlerinin atlanması, düzensiz büyük harf kullanımı, kasıtsız sözlü tekrar ve benzeri önemsiz hatalar, belli edilmeden düzeltilmiştir. Bu edisyonun amacına uygun olarak Nabokov'un İngiliz İngilizcesi yazım ve imlâ kullanımının bir kısmı, Amerika'daki yayını için değiştirilmiştir: zaten bunlar daima tutarlı değildi. Çok az defa İngilizce deyimleri düzeltilmiş ama Nabokov'un *notlandırma* "grade" fiilini kendine özgü kullanması gibi sınırdaki durumlar korunmuştur. Bununla birlikte, bir okurun sorgulama ihtiyacı duyabileceği kullanımların sözlük otoritesine uygun olduğu görülecektir çünkü Nabokov dikkatli bir yazardı. Kitap adları italik halde ve daha kısa eserler tırnak işareti içinde verilmiştir. Pek çoğu, sözlü vurgu yapmak üzere kendisine aldığı notlar ve basılı sayfaya aktarmanın gerekli olmadığı türde altı çizili tüm kelimelerin italik yazılarak sunulması okur için bıktırıcı olurdu. Benzer bir şekilde, sözlü aktarımı vurgulamak üzere tire işaretine bağımlı olması, daha alışıldık imlâ işaretleriyle değiştirilerek kısmen azaltılmıştır.

Düzeltilmeler ve değiştirmeler belli olmayacak şekilde yapılmıştır. Örneğin, bir defasında Joyce üstüne olan bir derste Nabokov'un "İrlandalılar" yerine yanlışlıkla "İrlandalı" yazmış olduğunu, bir defasında Bloom'un "City Arms" da yaşamış olduğunu unutup bunu "King's Arms" diye adlandırmış olduğunu, Blazes Boylan için genellikle "Blaze" ve Stephen Dedalus için kimi zaman "Steven" yazdığını okurun bilmesinin, okur için herhangi bir pratik değeri yok gibi göründü. Dolayısıyla, varolan dipnotlar ya Nabokov'un kendi dipnotlarıdır ya da taslaklardaki veya ders kopyasındaki bağımsız notların mevcut ders metnine olan ilişkisi üzerine editoryal yorumlardır. Kimi zaman Rusça olan Nabokov'un kendine düştüğü notlar gibi ders notlarının mekaniğiyle, telaffuzda sesli değerlerin doğru aktarılması veya bazı isimlerde ve alışılmadık kelimelerde hecelerin

vurgularına dair işaretler de aktarılmamıştır. Okumalara konmamış bir bölümün editoryal olarak belli bir noktaya eklenmiş olduğunu okura gösteren dipnotların, konuşmanın akışını bozmadığı umulmaktadır.

Giriş makalesi olan “İyi Okurlar ve İyi Yazarlar”, ders döneminin ilk kitabı olan *Mansfield Park*’nın incelenmesinden önceki derste açılış konusu olarak başlıksız yazılmış parçalardan bir araya getirilmiştir. En sondaki “Sonsöz”, *Ulysses* üstüne son dersin tamamlanmasından sonra ders döneminin sonunda, final sınavının maiyetini tartışmaya geçmeden önce, başlıksız olan kapanış görüşlerinden özetlenmiştir.

Derslerinde kullandığı kitapların edisyonları, ucuzlukları ve öğrencilere sağladığı kolaylık nedeniyle seçilmiştir. Kullanmak zorunda hissettiği çevirileri üstün saymıyordu ve kendisinin de belirttiği gibi, yabancı dildeki yazarlardan pasajlar okuduğunda yüksek sesle okumak üzere pasajları istediği gibi değiştiriyordu. Alıntıların alındığı metinler şunlardır: Jane Austen, *Mansfield Park* (London: Dent; New York: Dutton, 1948), Everyman’s Library #23; Charles Dickens, *Bleak House* (London: Dent; New York: Dutton, 1948), Everyman’s Library #236; Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, çev. Eleanor Marx Aveling (New York & Toronto: Rinehart, 1948); Robert Louis Stevenson, *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde and Other Stories* (New York: Pocket Books, 1941); Marcel Proust, *Swann’s Way*, çev. C. K. Scott Moncrieff (New York: Modern Library, 1956); Franz Kafka, *Selected Short Stories of Franz Kafka*, çev. Willa ve Edwin Muir (New York: Modern Library, 1952); James Joyce, *Ulysses* (New York: Random House, 1934).⁷

Teşekkür

Bu kitabın hazırlanmasında Nabokov’un eşi Vèra’nın ve oğulları Dmitri’nin verdiği desteğe burda ne kadar teşekkür etsek az-

7 *Edebiyat Dersleri*’nin Türkçe baskısı için kitapların dilimizdeki çevirileri kullanılmış ve her biri ilgili bölümün başında belirtilmiştir. Kitap adları ise Nabokov’un orijinal metninde tercih ettiği gibi bırakılmıştır.

dır. Bu projenin başlangıcından itibaren Nabokovlar, editoryal sürecin hemen her aşamasında editöre ve yayıncıya tavsiye verirken sayılmayacak saatler harcadılar. Nabokov'un derslerinin yapısı, ifadeleştirmedeki tercihleri gibi meseleler üstüne sayısız soruyu sabırla ve usanmadan yanıtladılar. Özenli tavsiyeleri bu cildi onlar olmaksızın olacağından çok daha iyi bir hale getirdi.

Teşekkür borçlu olduğumuz diğer kişiler: Else Albrecht-Carrie, Telif Editörü, New Directions Yayıncılık; Alfred Appel, İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü, Northwestern Üniversitesi; Brian Boyd, İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü, Auckland Üniversitesi; Donald D. Eddy, İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü, Cornell Üniversitesi; Richard Ellman, İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü, Oxford Üniversitesi; Paul T. Heffron, Vekil Amir, Manüskri Bölümü, Kongre Kütüphanesi; Cathleen Jaclyn, Cornell Üniversitesi Kütüphanesi; Joanne McMillan, The Children's Hospital Medical Center; Nina W. Matheson; Myra Orth; Stephen Jan Parker, Editör, *Vladimir Nabokov Research Newsletter*; ve Stephanie Welch, Wellesley Üniversitesi.

Çeviren AYŞE LUCIE BATUR

John Updike'ın Önsözü

Vladimir Vladimiroviç Nabokov 1899 yılında, Shakespeare'in doğum gününde, St. Petersburg'da (şimdiki Leningrad)¹, hem aristokrat hem de zengin olan bir ailede doğdu. Nabokov soyadı gerçekten de *nabob* kelimesinde olduğu gibi Arapça kökten türemiş ve Rusya'ya, on dördüncü yüzyıl Tatar Prensi Nabok Murza tarafından getirilmiş olabilir. On sekizinci yüzyıldan bu yana Nabokovlar, seçkin askerî ve idarî kariyerlere sahip oldular. Yazarımızın büyükbabası Dmitri Nikolayeviç, Çar II. Aleksandr ve III. Aleksandr'ın adalet bakanı idi; onun oğlu Vladimir Dmitriyeviç, Rusya'da anayasal demokrasinin kötü bitmeye mahkum mücadelesine bir politikacı ve gazeteci olarak katılmak üzere, saltanat çevresindeki bir gelecekte vazgeçmişti. 1908 yılında üç ay boyunca hapisanede tutulan cesur ve mücadeleci bir liberal olarak, kaygı duymaksızın kendisine ve yakın ailesine, St. Petersburg'un revaçta olan Admiralteiskaya bölgesinde babasının inşa ettirdiği konakla, (son derece zengin Rukavişnikov ailesinden) eşi Vyra'nın evlenirken getirdiği çeyizinin bir kısmı olan kır malikânesi arasında bölünmüş, üst sınıf lüks bir yaşam sağladı. Hayatta kalan ilk çocukları Vladimir, kardeşlerinin tanıklığına göre, benzersiz bir şekilde anne baba

1 1991'den beri yine St. Petersburg'dur. – ç.n.

sevgi ve ilgisinden cömert bir pay aldı. Erkenden gelişmiş, hayat dolu, başta hastalıklı ama sonra kuvvetli idi. Ev sakinlerinin bir dostu onu “anamlı, canlı bir yüzü, alaycı kıvılcımlarla parlayan ve zekâyla araştıran gözleri olan, zayıf, orantılı bir öğlandı” diye anımsıyor.

V.D. Nabokov bir tür İngiliz hayranıydı ve çocukları derslerini, Fransızcanın yanı sıra İngilizce gördüler. Oğlu, *Konuş, Hafıza* adlı anı kitabında “Rusçadan önce İngilizcede okumayı öğrendim” diye anlatıyor ve erken yaştan itibaren “birbirini izleyen İngiliz bakıcı ve mürebiyeleri” ve ayrıca bir alay rahat Anglo-Sakson eşyayı anımsıyor: “Nevski Bulvarı’ndaki İngiliz Dük-kânı’ndan düzenli bir kafiye ile her türlü rahat ve tatlı şey geldi: meyveli kekler, kokulu tuzlar, oyun kartları, resimli yapbozlar, çizgili spor ceketler, pudra beyazı tenis topları.” Bu ciltteki derslerde işlenen yazarlar arasında, ilk karşılaşılan muhtemelen Dickens idi. “Babam Dickens üstüne uzmandı ve bir keresinde bize, çocuklara, Dickens’tan yüksek sesle parçalar okudu, İngilizcesinden elbette” diye yazdı bu olaydan kırk yıl sonra Edmund Wilson’a. “Belki de, ben on iki, on üç yaşlarındayken kır-daki evde yağmurlu gecelerde bize yüksek sesle *Büyük Umutlar*’ı okuması ... daha sonra Dickens’ı tekrar okumamı zihinsel olarak engellemiştir.” Nabokov’un dikkatini 1950’lerde *Kasvetli Ev*’e çeken Wilson idi. Çocukluğundaki okumalarla ilgili bir *Playboy* muhabiriyle yaptığı söyleşide şunları anımsadı: “St. Petersburg’da onunla on beş yaşları arasında, hayatımın başka herhangi bir beş yıllık döneminde okuduğumdan daha fazla –İngilizce, Rusça ve Fransızca– kurmaca ve şiir okumuşumdur. Özellikle Wells, Poe, Browning, Keats, Flaubert, Verlaine, Rimbaud, Çehov, Tolstoy ve Alexander Blok’un eserlerinden keyif alıyordum. Başka bir seviyede ise kahramanlarım Scarlet Pimpernel, Phileas Fogg ve Sherlock Holmes idi.” Bu son okuma düzeyi, Avrupa klasikleri üstüne olan dersine, şaşırtıcı olduğu kadar merak uyandıran bir şekilde, Stevenson’ın Jekyll ve Hyde masalı gibi geç Viktorya dönemine ait, sisle kundaklanmış Gotik bir eseri katmasını açıklamaya yardım edebilir.

İri yarı, iyi anılan bir matmazel olan Fransız bir mürebbiye,

Nabokov'ların ev halkına Vladimir altı yaşındayken katıldı ve sorumlu olduklarına yüksek sesle (“ince sesi asla zayıflamaksızın, en ufak bir aksama veya duraklama olmaksızın hızla ilerleyip dururdu”) okuduğu –“Hepsini biliyoruz: *Les Malheurs de Sophie*, *Le Tour du Monde en Quatre Vingts Jours*, *Le Petit Chose*, *Les Miserables*, *Le Comte de Monte Cristo*, ve daha pek çoğu”– Fransız romanları listesinde *Madame Bovary* olmamasına rağmen bu kitap aile kütüphanesinde şüphesiz vardı. V.D. Nabokov'un 1922 yılında bir Berlin sahnesinde akıl almaz bir şekilde öldürülmesinden sonra “birlikte Kara Ormanlar'a bisiklet turuna gitmiş olduğu bir öğrencisi, dul kalmış anneme, o sırada babamın yanında olan ve kapağının içindeki boş sayfaya 'Fransız edebiyatının emsalsiz incisi' yazmış olduğu *Madame Bovary* kopyasını yolladı – bu hüküm hâlâ geçerliliğini koruyor.” *Konuş*, *Hafıza*'nın başka bir yerinde Nabokov, Amerikan Westernleri yazan İrlandalı bir yazar olan Mayne Reid'in kitaplarını kendinden geçerek okumuş olduğunu yazar ve Reid'in, etrafı sarılmış kadın kahramanlarından biri tarafından kullanılan saplı bir opera dürbününden bahseder, “Bu opera dürbününü daha sonra *Madame Bovary*'nin ellerinde buldum ve ondan sonra *Anna Karenin*'deydi ve sonra Çehov'un Köpekli Kadını'nın eline geçti ve o da, Yalta'daki rıhtımda kaybetti.” Flaubert'in klasik zina çalışmasını kaç yaşında dikkatle okumuş olabileceğini, bunun vaktinden önce olduğunu ancak tahmin edebiliriz: *Savaş ve Barış*'ı ilk defa “Berlin'de, o kitabın içerisinde eski bir kartpostal gibi sonsuza kadar kalmış, cinleri ve karacıları olan rutubetli bir arka bahçeye bakan müstakil bir sokaktaki kasvetli rokoko bir dairede, Türk işi divanın üstünde” on bir yaşındayken okudu.

İşte on bir yaşındayken, o zamana kadar sadece evde özel eğitim almış olan Vladimir, St. Petersburg'un nispeten ilerici Tenişev Okulu'na kaydoldu; burda öğretmenleri tarafından “etrafıma uyum sağlamamakla; 'gösteriş yapmakla' (asıl olarak Rusça ödevlerime İngilizce ve Fransızca serpiştiriyor olmamdan dolayı ki öylesi bana çok olağan geliyordu); tuvaletlerdeki pis ıslak havlulara dokunmayı reddetmekle; Rus kavgacıla-

rın benimsediği gibi yumruğun alt kısmıyla tokat gibi sille sallamak yerine parmak boğumlarımı kullanarak kavga etmekle” itham ediliyordu. Tenişev Okulu’nun bir başka mezunu Osip Mandelstam, ordaki öğrenciler için “kendi çocuksu manastırlarında keşiş olan küçük münzeviler” diyordu. Rusça edebiyat eğitimi, ortaçağ Rusyası –Bizans etkisi, antik vakayinameler– üzerinde duruyor ve sonra Puşkin’in derinlemesine incelenmesinden Gogol, Lermontov, Fet, ve Turgenyev’in eserlerine geçiyordu. Tolstoy ile Dostoyevski ders okumalarına dahil değildi. En az bir öğretmen, “inanılmaz hayran olduğum, birinci sınıf ama biraz ezoterik bir şair” olan Vladimir Hippius, genç öğrenci üzerinde oldukça güçlü bir etki bırakmıştı; on altı yaşında Nabokov, kendi şiirlerinden bir derleme yayınladı ve Hippius “sınıfa bir kopyasını getirdi ve en romantik satırlarıma ateşli işnelemelerini uygulayarak (kızıl saçlı, ateşli biriydi) sınıf arkadaşlarımla çoğunluğunda çılgın bir şamataya neden oldu.”

Nabokov’un orta eğitimi, dünyası çökerken sona erdi. 1919 yılında ailesi göçmen oldu. “Entelektüel yeterliliğin kabulünden çok politik felaketlerin kefareti olarak verilmiş bir bursla erkek kardeşim ile benim Cambridge’e gitmemiz ayarlandı.” Tıpkı Tenişev Okulu’ndaki gibi Rus ve Fransız edebiyatı eğitimi aldı ve futbol oynadı, şiir yazdı, birkaç genç kadınla romantik maceraları oldu ve *asla bir kere bile* Üniversite Kütüphanesi’ni ziyaret etmedi. Üniversite yıllarına dair dağınık anıları arasında bir tanesi: “P.M. odamdan içeri hışımla elinde Paris’ten daha yeni kaçak getirilmiş *Ulysses*’le içeri daldı.” *Paris Review*’ın yaptığı bir söyleşide Nabokov, sınıf arkadaşı Peter Mrosovski’nin adını veriyor ve kitabın tümünü “inanılmaz sevdiği” on beş yıl sonrasında kadar okumadığını itiraf ediyor. Paris’te otuzların ortasında Nabokov ve Joyce birkaç defa buluştu. Bir keresinde Joyce, Nabokov’un yaptığı bir okumaya katıldı. Rus, sayıca az ve karışık bir topluluk karşısında, son anda keyfi kaçmış Macar bir romancının yerini almıştı: “Macar futbol takımının ortasında Joyce’un oturmuş, kollarını kavuşturmuş, gözlükleri parıltıyan görüntüsü, unutulmaz bir teselli kaynağıydı.” 1938’de bir başka talihsiz karşılaş-

mada, ortak arkadaşları Paul ve Lucie Léon ile birlikte akşam yemeği yediler; ne konuştukları hakkında Nabokov hiçbir şey hatırlamıyor ama eşi Vèra, “Joyce *myod*’un, Rus bal likörünün tam malzemesini sordu ve herkes ona farklı bir yanıt verdi” diye hatırlıyor. Nabokov, yazarların böylesine sosyal ortamlarda bir araya gelmelerine şüpheyle yaklaşıyordu ve daha erken bir dönemde Vèra’ya mektubunda, Joyce ile Proust’un verimsiz tek efsanevi karşılaşmalarının bir versiyonunu anlatmıştı. Nabokov Proust’u ilk defa ne zaman okumuştur? İngiliz romancı Henry Green, anıları *Pack My Bag*’de, yirmilerin ilk yıllarında Oxford üzerine “iyi yazıyı önemsiyor gibi yapan ve Fransızca bilen herkes Proust’u biliyordu,” diye yazdı. Muhtemelen Cambridge’de de durum pek farklı değildi, bununla birlikte orda öğrenci olarak Nabokov, takıntılı derecede kendi Rus-luğuyla meşguldü: “Rusya’dan tek kurtarabildiğim şeyi –Rus dilini– yabancı etkilerle kaybetme veya bozma korkum, olumlu anlamda marazi hale gelmişti...” Her halükârda, 1932 yılında, bir Riga gazetesine ilk röportajının yayımlanması için izin verdiğiğinde, Berlin yıllarındaki eserlerinde Almanca etkisi olduğuna dair imayı reddederek “Fransızcanın etkisinden bahsetmek daha uygun olabilir: Flaubert ve Proust’a âşığım,” diyecekti.

Nabokov Berlin’de on beş yıldan fazla süre yaşamış olmasına rağmen, –kendi yüksek dil standartlarına göre– hiçbir zaman Almanca öğrenmedi. Riga muhbirine “Almanca’yı çok kötü konuşuyor ve yazıyorum” dedi. Otuz yıl sonra Bayerischer Rundfunk için filme kaydedilen röportajında, bu soruya daha ayrıntılı yanıt verdi: “Berlin’e taşındıktan sonra, akıcı bir şekilde Almanca konuşmayı öğrenerek değerli Rusça katmanımı bir şekilde bozacağım gibi panik halindeki bir korku yakamı bırakmadı. Dilsel kapanma işini, Rus dostlardan oluşan kapalı bir göçmen çevresi içerisinde yaşıyor ve yalnızca Rusça gazete, dergi ve kitap okuyor olmam gerçeği daha da kolaylaştırmıştı. Yerel dile atıldığım tek tük durumlar, birbirini takip eden ev sahiplerimle nezaketen konuşmalarımız ve rutin alışveriş zorunluluklarıydı: *Ich möchte etwas Schinken* [Biraz jambon istiyorum]. Bu kadar yetersiz kaldığım için şimdi pişmanım; buna

kültürel bir bakış açısından pişmanım.” Buna rağmen, çocukluğundan itibaren Almanca entomolojik eserlerle aşinalığı vardı ve ilk edebi başarısı, Rus bir konser şarkıcısı için Heine’in kimi şarkılarından Kırım’da yaptığı çeviriydi. Yaşamının geri kalan kısmında, eşi Almanca biliyordu ve onun yardımıyla, kendi eserlerinin Almancaya yapılan çevirilerini ve “Değişim” üstüne olan derslerinde, Willa ve Edwin Muir’in İngilizce versiyonunu kontrol etti. Oldukça Kafkaesk romanı *İnfaza Çağrı*’nın çevirisinin önsözünde, bu eserini 1935’te yazdığı zaman hiç Kafka okumamış olduğuna dair iddiasından şüphe etmek için bir neden yok. 1969 yılında BBC muhabirine “Almanca bilmiyorum, o yüzden 1930’larda Kafka’nın *La métamorphose*’u *La nouvelle revue française*’de yayımlanmadan önce Kafka okuyamadım”; iki yıl sonra Bavarian Broadcasting’e “Goethe ve Kafka’yı, tıpkı Homer ve Horace’ı okuduğum gibi paralel metinler olarak okudum,” diye anlattı.

Burda ders olarak işlenen ilk yazar, Nabokov’un konuları arasına soktuğu en son yazardır. Olay daha yakından, *Nabokov-Wilson Mektupları*’ndan izlenebilir (Harper & Row, 1978). 17 Nisan 1950’de Nabokov, Wilson’a; henüz daha yeni akademik bir işe başladığı Cornell’den mektup yazdı: “Seneye ‘Avrupa Kurmacası’ (XIX ve XX yy.) diye bir ders veriyorum. Hangi İngiliz yazarları (roman veya öykü) önerirsin? En az iki taneye ihtiyacım var.” Wilson gecikmeden yanıt verdi: “İngiliz romancılarıyla ilgili olarak: bana göre kıyaslanmaz derecede en büyük ikisi (İrlandalı olduğu için Joyce’u dışarıda bırakarak) Dickens ve Jane Austen’dır. Henüz yapmadıysan, *Kasvetli Ev* ve *Küçük Dorritt*’in geç dönem Dickens’ını bir kere daha okumayı dene. Jane Austen’ın baştan aşağı her şeyi –bitmemiş parçaları bile– okumaya değerdir.” 5 Mayıs’ta Nabokov yanıt yazdı: “Kurmaca dersimle ilgili önerilerin için teşekkürler. Jane’i sevmiyorum, aslında, tüm kadın yazarlara karşı önyargılıyım. Hepsi başka bir sınıfa ait. *Gurur* ve *Önyargı*’da hiçbir şey bulamadım... Jane A. yerine Stevenson’ı eklemeliyim.” Wilson karşı çıktı: “Jane Austen hakkında yanılıyorsun. Bence *Mansfield Parkı*’nı okumalısın... Bana göre Austen, sayıları yarım düzineyi bulan en

büyük İngiliz yazarlarından biridir (diğerleri de Shakespeare, Milton, Swift, Keats ve Dickens'tır). Stevenson ikinci kalite. Oluğça hoş öyküler çıkarmış olmakla birlikte, neden o kadar beğendiğini hiç anlamıyorum." Ve, hiç de Nabokov'dan beklenmeyen bir şekilde, Nabokov teslim oldu; 15 Mayıs'ta şöyle yazdı: "*Kasvetli Ev*'in ortasındayım – sınıf içi tartışmalar için çıkarınam gereken pek çok nottan dolayı yavaş gidiyor. Harika şeyler... *Mansfield Parkı*'nı edindim ve dersimde onu da kullanacağım sanırım. Çok işime yarayan önerilerin için teşekkürler." Altı ay sonra, neşeyle Wilson'a şunları yazdı:

Dönem ortası ödevini, öğrencilerle tartışmam gerektiğini söylediğin iki kitap üstüne yapmak istiyorum. *Mansfield Parkı*'yla ilgili, romandaki karakterlerin bahsettiği eserleri öğrencilere okutturdum – "The Lay of the Last Minstrel" in ilk iki bölümü, Cowper'ın "The Task", *Sekizinci Henry*'den pasajlar, Crabbe'nin masalı "The Parting Hour," Johnson'ın *The Idler*'ından kısa pasajlar, Browne'in "A Pipe of Tobacco" kitabı (Pope Taklidi), Sterne'in *Duygu Yolculuğu* ("kapı-ve-anahtar-yok" pasajının tümü ve ayrıca sığırık da bu eserden) ve elbette Mrs. Inchbald'ın taklit edilemez çevirisi *Lovers's Vows* (bir çığlık) ... Sanırım öğrencilerimden daha fazla eğlendim.

Berlin'deki ilk yıllarında Nabokov, alışılmadık bir konu beşlisi üzerine ders vererek geçimini sağladı: İngilizce, Fransızca, boks, tenis, ve prozodi. Sürgünde geçen daha sonraki yıllarında, Berlin'de ve Rus göçmen nüfusunun merkezi olan Prag, Paris ve Brüksel gibi şehirlerde yaptığı okumalar, Rusça eserlerinin satışından daha fazla para kazandırdı. Lisansüstü derecesinden yoksun olmasına rağmen 1940'ta Amerika'ya geldiğinde, *Lolita*'nın yayınlanmasına kadar asıl geçim kaynağı olan okutmanlık rolü için hazırlıksız değildi. İlk defa Wellesley'de, 1941 yılında, aralarında "Okurlar Hakkında Karşı Çıkmaz Gerçekler", "Sürgünde Bir Yüzyıl", "Rus Edebiyatının Tuhaf Kaderi", ve bu cilde dahil olan "Edebiyat Sanatı ve Sağduyu" gibi başlıklarda çeşitli dersler verdi. 1948 yılına kadar ailesiy-

le (1961'de Montreux'de Palace Oteli Nabokov'u kalıcı olarak ağırlamadan önce en uzun kaldığı adres olan Craigie Meydanı 8 numarada) Cambridge'de yaşadı ve zamanını iki akademik görev arasında paylaştırdı: Wellesley Koleji'nde Kalıcı Okutman ve Harvard'ın Karşılaştırmalı Zooloji Müzesi'nde Entomoloji Araştırma Üyesi. O yıllarda muazzam bir şekilde çalıştı ve iki defa hastanelik oldu. Genç kadınların kafasına Rus dilbilgisinin öğelerini sokmak ve kelebeklerin üreme organlarının in-ce yapıları üstüne kafa patlatmanın dışında kendisini Amerikalı bir yazar olarak yaratıyordu: (biri Paris'teyken İngilizce yazdığı) iki roman, Gogol üstüne alışılmadık ve nükteli bir kitap, ve *The Atlantic Monthly* ve *The New Yorker*'da öyküler, anılar ve insanı alkoyan bir ustalık ve canlılığa sahip şiirler yayınladı. İngilizce yazdıklarının büyüyen hayran kitlesi arasında, Cornell'de Latin Kökenli Diller Bölümü başkanı ve hafif vezin virtüözü Morris Bishop vardı: Nabokov'un, ne kazancı yerinde ne de yeri sağlam olan kalıcı okutmanlığını bırakması ve Wellesley'den ayrılarak Cornell'de işe başlaması için başarılı bir kampanya başlattı. Bishop'ın "Nabokov Cornell'de" (*TriQuarterly*, s. 17, 1970 Kışı: yetmişinci yılında Nabokov'a adanmış özel sayı) hatıratına göre Nabokov, Slav Dilleri Doçenti olarak atandı ve ilk olarak "Rus Edebiyatı'nda orta düzey okuma dersi ve genellikle Puşkin veya Rus Edebiyatı'nda Modernist Hareket gibi özel bir konuda ileri düzey bir ders" verdi; "Rusça sınıfları kaçınılmaz olarak küçük, hatta görünmez olduğu için İngilizcede, Avrupa Kurmacasının Ustaları üstüne bir derse atandı." Nabokov'a göre, Edebiyat 311-312 dersinin takma adı "Muzır Ed." diye biliniyordu ve miras kalmış bir şakaydı: kitaplarından çok yazarların cinsel yaşamıyla ilgilenen mutsuz, nazık, çok içen bir akademi üyesi olan, benden hemen önceki selefimin dersleri için kullanılıyordu."

Dersi almış olan eski bir öğrenci, Ross Wetzsteon, *TriQuarterly*'nin özel sayısına, bir öğretmen olarak Nabokov'un sevgi dolu anısına katkıda bulundu: "Ayrıntıları kucaklayın' derdi Nabokov, r'yi yuvarlayarak, sesi bir kedinin dilinin sert dokunuşu gibi, 'ilahi ayrıntıları!'" Okutman, her çeviride değişiklik yapmak-

ta ısrar ederdi ve tahtaya tuhaf bir diyagram karalar ve öğrencilerden “bunu aynen çizdiğim gibi kopyalayın” diyerek alaycı bir talepte bulunurdu. Telaffuzu, Nabokov “epigramatik” [nükte-li] dediği yerde sınıfın yarısının “epidramatik” yazmasına neden olurdu. Wetzsteon şöyle bitiriyor: “Nabokov’un harika bir öğretmen olmasının nedeni, konuyu iyi öğretmesi değildi; işlediği konuya karşı derin ve sevgi dolu bir tutumu örneklediği ve öğrencilerinde teşvik ettiği için harika bir öğretmendi.” Edebiyat 311-312 dersinin bir başka kazazedesi, Nabokov’un döneme şu sözlerle başladığını hatırlıyor: “Sıralar numaralıdır. Sıranızı seçip sonra değiştirmemenizi istiyorum. Çünkü yüzlerinizi adlarınızla bağlantılandırmak istiyorum. Herkes sıralarından memnun mu? Tamam. Konuşmak yok, sigara içmek yok, örgü örmek yok, gazete okumak yok, uyumak yok ve Tanrı aşkına not alın.” Sınavdan önce ise şöyle derdi: “Açık bir zihin, mavi bir kitapçık, mürekkep, düşünün, bariz adlar, örneğin Madame Bovary için kısaltma kullanın. Cehaleti belagat ile şişirmeyin. Tıbbi kanıt sunmadıkça kimsenin yüz numaraya gitmesine izin verilmeyecek.” Hevesli, heyecanlı, şevkli bir okutmandı. Nabokov bir anda *Lolita* sayesinde zenginleşip sonu gelmeyen bir izne çıkmadan önce, Nabokov’un verdiği son derslere –1958’in sonbahar ve ilkbahar dönemlerinde– katılmış olan kendi eşim, ondan o kadar büyülenmişti ki bir defasında, hemen ardından revire gitmek zorunda bırakacak kadar yüksek bir ateşle derse katılmıştı. “Nasıl okumak gerektiğini bana öğretebilir gibi geliyordu. Ömrüm boyunca kalacak bir şey verebilir diye inanıyordum – ve verdi de.” Şu güne kadar Thomas Mann’i ciddiye almadı ve Edebiyat 311-312’den kaptığı ana doktrinin zerresinden vazgeçmedi: “Üslup ve yapı kitabın özüdür; büyük fikirler ise yavandır.”

Bununla birlikte, ideal öğrencisi bile Nabokov’un haylazlığının kurbanı olabilirdi. Ancak yirmi yaşında olan bizim Miss Ruggles, dersin sonunda notlandırılmış “ön sınav” yığınının kendi mavi kitapçığını almaya gittiğinde, kitapçığını bulamadı ve en sonunda profesöre sormak zorunda kaldı. Önündeki platformda Nabokov ayakta durmuş, görünüşte dalmış, kâğıtlarıyla didişiyordu. Miss Ruggles özür diledi ve sınav kâğıdı-

nın orda olmadığını söyledi. Nabokov kaşlarını kaldırarak eğildi. “Adınız nedir?” Miss Ruggles adını söyledi ve Nabokov, hızlı bir el hamlesiyle mavi kitapçığı arkasından çıkardı. Üzerinde 97 yazıyordu. “Bir dahinin neye benzediğini görmek istemiştim,” dedi Nabokov. Ve serinkanlılıkla Ruggles’ı baştan aşağı süzdü, Ruggles kızardı; bütün konuşmaları bu kadardı. Bu arada Ruggles, derse “Muzır Ed.” denildiğini hatırlamıyor. Kam-püste derse “Nabokov” deniyordu.

Emekli olduktan yedi yıl sonra Nabokov, dersi karışık duygular içerisinde anımsıyor:

Öğretme yöntemim, öğrencilerle gerçek bir ilişki kurmamı ön-lüyordu. En fazla, sınavlar sırasında beynimden küçük parçaları tekrarlıyorlardı ... Kürsüde bulunmak yerine, üniversite radyosunda çalınmak üzere alınmış ses kayıtlarını koymaya boş yere çalıştım. Öte yandan, ders verdiğim sırada amfinin sı-cak bir noktasından gelen takdir kıkırdamalarından son dere-ce keyif aldım. En büyük ödülüm, on ya da on beş sene sonra bana yazarak, Emma Bovary’nin yanlış çevrilmiş saç modelini ya da Samsa’ların evindeki oda düzenini gözlerinin önüne ge-tirmelerini öğretirken onlardan ne istediğimi artık anlamış ol-duklarını söyleyen eski öğrencilerimdir...

Montreux-Palace’dan kalmış 3x5 boyutundaki kartlarda, bir-den fazla görüşmede, Cornell derslerine dayanan bir kitabın yayınlanacağı vaat edilmiş ama (görselli denemesi *Sanatta Kele-bekler* ve *Laura’nın Aslı* romanı gibi henüz tamamlanmamış di-ğer eserler gibi) bu proje de, 1977 yazında bu büyük adam öl-düğünde hâlâ havada asılı duruyordu.

Ve şimdi, mükemmel bir şekilde, ders notları burda. Ve ya-zarca düzeltmelerin bertaraf etmiş olabileceği sınıf kokuları hâlâ alınabiliyor. Kişinin bu derslerle ilgili daha önceden oku-duğu ya da duyduğu hiçbir şey, derslerin pedagojik sıcaklığının çarpıcı ve kuşatıcı niteliğini önceden bildirmiyor. Dinleyicile-rin genç ve her nasılsa kadın olması, okutmanın ısrarlı ve coş-kulu sesine yansıyor: “Bu grupla yaptığımız çalışma, sesimin çeşmesiyle, kimi açık, diğerleri kapalı, pek çoğu algıya açık,

birkaçı sadece dekoratif ama hepsi insancıl ve ilahi kulaklardan bir bahçe arasında özellikle keyifli bir ortaklık oldu.” Tıpkı babasının, annesinin ve Matmazel’in genç Vladimir Vladimiroviç’e yüksek sesle okuduğu gibi, bize de uzunca bölümler okunuyor. Bu alıntılar boyunca, şimdi iri yarı ve kel olsa da, bir zamanlar atlet olan ve Rusların anlı şanlı sözlü sunuş geleneğine katılmış olan bu okutmanın teatral gücünü, bulaşıcı gurleyen hazzını, aksanını hayal etmeliyiz. Diğer yerlerde, tonlama, göz kırpma, dudak bükme, heyecanla hamle yapma düzyazıda mevcut; metafora ve cinasa kıvrılmaya meyilli, zahmetsizce parlak, akıcı bir konuşma: o uzak, muntazam ellilerin şanslı Cornell öğrencileri için, karşı konulmaz bir şekilde sanatsal olan duyarlılığın göz kamaştıran bir kanıtı. Şu ana kadar İngilizcede, çok emek verdiği Puşkin eseriyle, Freud ve Faulkner ve Mann’ı kibirle reddetmesiyle sınırlı olan Nabokov’un edebiyat eleştirmeni olarak ününe, Jane Austen’in “gamzeli” üslubunu betimlemesinden, Dickens’ın beğenisine yürekten katılmasına, Flaubert’in karşı-sesini saygıyla açıklamasına ve –bir oğlanın ilk saatinin parçalarını söktüğünde olduğu gibi– sevimli bir korkuyla Joyce’un vızır vızır tiktaklayan senkronizasyonlarını ortaya dökmesine kadar cömert ve sabırlı değerlendirmelerinin tanıklığının yararı dokunur. Nabokov, erken yaştan itibaren müspet bilimlerden tükenmeyen bir zevk aldı ve mikroskopik incelemesinin aydınlık huşûsu içinde geçen mutlu saatleri, *Madame Bovary*’de at temasını veya Bloom ile Dedalus’un ikiz düşlerini incellemeyle takip etmesinde sürer; lepidopteri [kelebek bilimi] onu sağduyu dünyasının ötesine yerleştirdi ki orda bir kelebeğin arka kanadındaki “büyük bir göz, öyle tekinsiz bir mükemmellikte bir sıvı damlasını taklit eder ki kanattan geçen bir çizgi, tam da geçtiği hatta hafifçe yer değiştirir” ve “ne zaman bir kelebek bir yaprağa benzemek durumunda olsa yaprağın tüm ayrıntıları, güzelce resmedilmekle kalmaz, ayrıca kurtçukların yediği delikleri taklit eden işaretler de cömertçe eklenir.” Dolayısıyla, kendi sanatından ve başkalarının sanatından da, değeri düşmüş bu kelimelerin asıl anlamlarında doğaüstü ve gerçeküstü olan, fazladan bir şey –taklidi bir sihir ya da

aldatıcı bir çiftelik jesti– talep etti. Bu sebepsiz olanın, insanüstü olanın ve faydacı-olmayanın parılısını bulamadığında, ka- ba bir şekilde tahammülsüz birine dönüştü öyle ki herhangi bir ifadeden yoksun, cansız nesnelere özgü bir donuklukla: “Kabul görmüş pek çok yazar benim için yoktur. Adları boş mezar taş- larında yazılı, kitapları sahtedir...” Ama belkemiğini titreten o parılıyı bulduğunda, coşkusu akademik olanın çok ötesine ge- çer ve Nabokov, esinlenmiş ve kesinlikle esin veren bir öğret- mene dönüşürdü.

Böylesine zekice kendilerini sunan, önyargılarını ve önerme- lerini hiç gizlemeyen dersler, ayrıca bir sunuş gerektirmiyor. Kişisel alana vurgusu, kamusal kaygıları küçümseyen bakışı ve tüm gerekli verinin eserin kendi içinde olduğuna dair Ye- ni Eleştiri'nin inancıyla elliler, daha sonraki on yıllara nazaran Nabokov'un fikirleri için daha uygun bir sahneydi. Ama han- gi on yılda olursa olsun Nabokov'un yaklaşımı, gerçeklikle sa- nat arasında varsaydığı ayırım açısından radikal sayılırdı. “İşin doğrusu, muhteşem romanlar, muhteşem peri masallarıdır – ve bu serideki romanlar üstün masallardır. ... edebiyat, bir oğla- nın kurt diye bağırdığı ve ardında hiçbir kurdun gelmediği gün doğdu.” Ama kurt diye bağırın oğlan, kabilesi için bir sıkıntı kaynağı haline gelmişti ve yok olmasına izin verildi. Hayalgü- cünün bir başka keşişi Wallace Stevens ise şöyle buyuracaktı: “doğru bir şiir teorisini söze dökmeyi arzuluyorsak, gerçekliğin yapısını incelemeyi zorunlu buluyoruz çünkü gerçeklik, şiirin ana göndermesidir.” Nabokov'a göre ise gerçeklik, bir yapıdan çok bir aldatma örüntüsüne, alışkanlığına sahiptir: “Her büyük yazar büyük bir düzenbazdır, ama en baş hilebaz Doğa da bü- yük bir düzenbazdır.” Nabokov'un estetiğinde, kabul görme- nin düşük keyfine ve gerçekliğin açık sözlü erdemine pek ku- lak asılmaz. Nabokov için dünya –sanatın ham malzemesi– za- ten sanatsal bir yaratıdır, o kadar temelsiz ve yanılısına dolu- dur ki Nabokov, sadece sanatçının imparatorlara özgü iradesi- nin edimiyle hava cıvadan bir başyapıt eğirilebileceğini kastedi- yor görünüyor. Yine de *Madame Bovary* ve *Ulysses* gibi eserler, değiştirme iradesinin sıradan, şiddetle gerçek konularla karşı-

laştığındaki direncin ısıyla parıldar. Kendi bedenlerimize ve kaderimize verdiğimiz tanışıklık, iğrenme ve çaresiz aşk, Dublin ve Rouen'in şekil değiştirmiş sahnelerine eklenir; onlardan uzakta ise, *Salammô* ve *Finnegans Wake* gibi eserlerde ise Joyce ve Flaubert, hayalci ve züppece nefislerine teslim olup hobileri tarafından yutuldu. "Değişim" in tutkulu okumasında Nabokov, "dahi" Gregor Samsa'yı çevreleyen kültürsüz ve burjuva ailesinin "sıradanlığı" nı küçümserken, Kafka'nın keskinliğinin merkezinde Gregor'un, muhtemelen ahmak ama aynı zamanda yaşam dolu ve kesin olan o sıradan olanın sakinlerine ne kadar ihtiyaç duyduğunu ve onlara tapındığını kabul etmez. Kafka'nın zengin traji-komedisinin bütünündeki müphemliğin Nabokov'un inancında yeri yoktur, oysa ki sanat pratiğinde *Lolita* gibi bir eser, müthiş bir gözlemlenmiş ayrıntı –kendi formülüne göre "seçilmiş, nüfuz etmiş ve gruplandırılmış duyu verisi" – yoğunluğu ve müphemlikle dolup taşar.

Cornell yılları Nabokov için verimli yıllardı. Oraya vardıkdan sonra *Konuş*, *Hafıza'yı* tamamladı. Ithaca'da bir arka bahçede eşi, *Lolita'nın* zorlu başlangıçlarını yakmasını engelledi; kitabı 1953'te tamamladı. *Pnin'in* hoş mizaçlı öykülerinin tamamını Cornell'de yazıldı, *Yevgeni Onegin'i* çevirirken yaptığı kahrmanca araştırmalar büyük ölçüde Cornell'in kütüphanelerinde gerçekleşti ve *Solgun Ateş'teki* üniversite çevresinde Cornell, sevgiyle yansıtıldı. Doğu Kıyısı'ndan içeriye iki yüz mil taşınmış olmasının ve Uzak Batı'ya sık yaptığı yaz gezintilerinin, benimsediği (Humbert Humbert'tan alıntılırsak) "sevgi dolu, güvenilir, hayalci ve inanılmaz büyük ülkeyi" daha samimi bir şekilde elde etmesini sağladığı düşünülebilir. Nabokov Ithaca'ya geldiğinde, neredeyse elli yaşındaydı ve sanatsal açıdan tükenmiş olmak için yeterli gerekçesi vardı. Bolşevizm tarafından Rusya'dan ve Hitler tarafından Avrupa'dan, toplam iki kere sürgün edilmişti ve önlemez bir şekilde yok olmakta olan bir göçmen halk için ölmekte olan bir dilde mükemmel bir eser grubu yaratmıştı. Bununla birlikte, Amerika'daki ikinci on yılında, Amerikan edebiyatına tamamen yeni bir cüret ve canlılık getirmeyi, fantazinin yerli damarını canlandırmaya yardım etmeyi,

ve kendisine zenginlik ve uluslararası bir ün ihsan etmeyi başardı. O on yılın başında bu derslerin hazırlığının gerektirdiği yeniden okumaların ve her yıl dersler verilirken prova edilen uyarıların ve sarhoşlukların, Nabokov'un yaratıcı güçlerinin muhteşem bir şekilde yeniden tanımlanmasına katkıda bulunduğundan şüphelenmek; o yıllardaki kurmacalarında, Nabokov'un kendi eşsiz Avrupalı demine eklenen ve demini baharatlandıran Austen'in titizliğinden, Dickens'ın canlılığından ve Stevenson'ın "enfes şarapsı tadından" bir şeyler yakalayabilmek hoştur. Nabokov'un en sevdiği Amerikalı yazarlar, bir keresinde itiraf ettiği gibi Melville ve Hawthorne'du ve onlar üstüne hiç ders vermemiş olmasına hayıflanabiliriz. Yine de var edilmiş olan, burda kalıcı biçimi verilmiş olan ve ardından bir cilt daha gelecek olan dersler için minnettar olalım. Yedi başyapıtı bakan renkli pencereler olan bu dersler, tıpkı çocukken Nabokov'un, yazlık evlerindeki sundurmada ona kitap okunurken dışarıya aile bahçesine baktığı "palyaço desenli renkli camlar" kadar ziyâdeleştircidir.

Çeviren AYŞE LUCIE BATUR

*Dersim, başka şeylerin yanı sıra,
edebi yapıların gizemi üstüne
bir tür polisiye soruşturmadır.*

İyi Okurlar ve İyi Yazarlar

“Nasıl İyi Okur Olunur” veya “Yazarlara Nezaket” – bu türden bir şey, çeşitli yazarlar hakkındaki bu çeşitli tartışmaların alt başlığı olabilirdi çünkü planım, birkaç Avrupalı başyapıtı sevgiyle, ayrıntıları severek ve ayrıntılarda duraklayarak ele almak. Yüz yıl önce Flaubert, yazdığı bir mektupta şöyle söyledi: *Comme l'on serait savant si l'on connaissait bien seulement cinq à six livres*: “Kişi yalnız yarım düzine kitabı iyi bilse, âlim olurdu.”

Okurken kişi ayrıntıları fark etmeli ve bağına basmalı. Kitabın günlük güneşlik ıvır zıvırları sevgiyle biriktirildikten sonra, genellemelerin ayışığında yanlış hiçbir şey yok. Kişi hazır genellemelerle yola koyulursa yanlış taraftan başlar ve daha kitabı anlamaya başlamadan kitaptan uzaklaşır. Sözelimi, *Madame Bovary*'yi, kitabın burjuvazinin kınanması olduğu yerleşik fikri ile okumaya başlamak kadar yazara haksızlık eden ya da sıkcı olan bir şey yoktur. Sanat eserinin, her durumda yeni bir dünyanın yaratılması olduğunu daima anımsamalıyız, öyle ki ilk yapmamız gereken, bu yeni dünyayı olabildiğince yakından incelemek, bu dünyaya, hâlihazırda bildiğimiz dünyalarla bariz hiçbir bağlantısı olmayan tamamen yeni bir şey olarak yaklaşmaktır. Bu yeni dünya yakından incelendikten sonra ve ancak

bundan sonra bu dünyanın, diğer dünyalarla ve bilginin diğer dallarıyla olan bağlantılarını araştıralım.

Başka bir soru: Bir romandan yerler ve dönemler hakkında bilgi toplamayı umabilir miyiz? Herhangi biri, tarihî roman başlığı altında kitap kulüplerinin seyyar satıcılığını yaptığı etine dolgun çoksatanlardan, geçmiş hakkında herhangi bir şey öğrenebileceğini düşünecek kadar saf olabilir mi? Peki ya başyapıtlar? Tek bildiği bir papazın oturma odası iken Jane Austen'in, baronetleri ve manzaralı arazileriyle toprak sahiplerinin İngilteresi tasvirine güvenebilir miyiz? Ve *Kasvetli Ev*, olağanüstü bir Londra içindeki bu olağanüstü aşk hikâyesine, yüz yıl önceki Londra'nın incelemesidir diyebilir miyiz? Elbette diyemeyiz. Aynı şey, bu serideki bu türden öteki romanlar için de geçerlidir. İşin doğrusu, muhteşem romanlar, muhteşem peri masallarıdır – ve bu serideki romanlar üstün masallardır.

Zaman ve mekân, mevsimlerin renkleri, kasların ve zihnin hareketleri, bütün bunlar dehâsı olan yazar için, (tahmin yürütebileceğimiz ölçüde ve doğru tahmin edebileceğimize inanıyorum) kamu hakikatlerinin gezgin kütüphanelerinden ödünç alınabilecek geleneksel fikirler değil, usta sanatçıların kendilerine özgü biçimde ifade etmeyi öğrendikleri bir dizi özgün sürprizlerdir. Küçük yazarlara, sıradan olanı süslemek kalır: bunlar dünyayı yeniden keşfetmek zahmetine girmezler; yalnızca varolan düzenden, kurmacanın geleneksel kalıplarından, yapabildiklerince en fazlasını sıkıp çıkarmaya çalışırlar. Bu küçük yazarların bu sınırlar içerisinde üretebildiklerinin çeşitli kombinasyonları, kısa süreliğine oldukça eğlenceli olabilir çünkü küçük okurlar, hoş bir gizlilik altında kendi fikirlerini görmekten hoşlanırlar. Ama gerçek yazar, gezenleri döndüren ve uyuyan bir adam biçimlendiren ve ısrarla uyuyan adamın kaburgasını kurcalayan o adam, bu türden bir yazarın elinin altında verili hiçbir değer yoktur: Bu değerleri kendisi yaratmalıdır. Eğer ilk baştan dünyayı, kurmacanın olanaklılığı olarak görme sanatını içermiyorsa yazma sanatı çok boş bir iştir. Bu dünyanın malzemesi yeterince gerçek olabilir (gerçeklik ne kadar gerçek olabilirse) ama bu malzeme, ka-

bul edilmiş bir bütünlük halinde bulunmaz: Bu kaostur ve bu kaosa yazar “haydi!” deyip dünyanın alazlanarak kaynaşmasını sağlar. Şimdi dünya, sadece görünen ve yüzeysel parçalarında değil, atomlarında yeniden birleşmiştir. Yazar, bu dünyanın haritasını çıkararak ve içerdiği doğal nesnelere adlandıran ilk insandır. Şu meyveler yenir. Orda yolumun üstüne çıkan benekli yaratık evcilleştirilebilir. Şu ağaçların ortasındaki göle bundan sonra Opal Gölü denilecek, ya da, daha sanatsal bir biçimde, Bulaşık Suyu Gölü. O pus bir dağdır, ve o dağ ele geçirilmeli. İzsiz bir yamaçtan tırmanan usta sanatçı, en tepede, rüzgârlı bir sırtta kimle karşılaşır dersiniz? Nefes nefese ve mutlu okurla karşılaşır ve orda, anında birbirlerine sarılırlar ve eğer kitap sonsuza kadar sürüyorsa sonsuza kadar birbirlerine bağlı kalırlar.

Bir akşamüstü, uzatmalı bir konferans turunu sürdürürken bulunduğum ücra bir taşra üniversitesinde, küçük bir test attım ortaya – okurun on tanımı, ve bu on tanımdan öğrenciler, iyi bir okuru meydana getirecek dört tanım seçeceklerdi. Listenin sırasını karıştırdım ama hatırladığım kadarıyla tanımlar aşağıdakilerden oluşuyordu. İyi bir okur olmak için okurun ne olması gerektiği sorusuna dört yanıt seçiniz:

1. Okur, bir kitap kulübüne üye olmalı.
2. Okur, kendisini kitabın kahramanıyla özdeşleştirmeli.
3. Okur, toplumsal-ekonomik yöne dikkatini vermeli.
4. Okur, içinde eylem ve diyalog olan bir hikâyeyi, olmaya na tercih etmeli.
5. Okur, daha önceden kitabın filmini izlemiş olmalı.
6. Okur, yetişmekte olan bir yazar olmalı.
7. Okurun hayalgücü olmalı.
8. Okurun hafızası olmalı.
9. Okurun sözlüğü olmalı.
10. Okurun biraz sanat duygusu olmalı.

Öğrenciler ağırlıklı olarak duygusal özdeşleştirmeye, eyleme ve toplumsal-ekonomik veya tarihî tarafına ağırlık verdiler. Elbette, tahmin ettiğiniz gibi iyi bir okur, hayalgücü, hafızası, sözlüğü ve biraz sanat duygusu olan kişidir – bu duyguyu ken-

dimde ve başkalarında, fırsatını her bulduğumda geliştirmeye niyet ediyorum.

Bu arada, *okur* kelimesini çok serbest bir şekilde kullanıyorum. Işın ilginç yanı, kişi bir kitabı *okuyamaz*: kişi ancak yeneden okur. İyi bir okur, usta bir okur, etkin ve yaratıcı bir okur, yeniden okuyandır. Ve neden böyle olduğunu söyleyeceğim. Bir kitabı ilk defa okuduğumuzda, gözlerimizi soldan sağa, her sayfada her satırda zahmetle gezdirme sürecinin kendisi, kitap üstüne bu karmaşık fiziksel işin kendisi, kitabın mekân ve zaman açısından ne hakkında olduğunu öğrenme süreci, bizimle sanatsal değerlendirme arasına girer. Bir resme baktığımızda, gözlerimizi belli bir şekilde hareket ettirmemiz gerekmez; resim bir kitapta olduğu gibi, derinlik ve gelişme öğeleri içeriyor olsa bile. Bir resimle ilk temasımızda zaman ögesi etken olmaz. Bir kitabı okurken ise, kitapla tanışmak için zamanımızın olması gerekir. (Resme bakarken gözlerimizin yaptığı gibi) tüm resmi algılayacağımız ve sonra ayrıntıların keyfine varacağımız fiziksel bir organımız yok. Ama ikinci, üçüncü, veya dördüncü okuyuşta kitaba, bir anlamda, resme davrandığımız gibi davranırız. Bununla birlikte, fiziksel gözü, evrimin o acayip başarıyı, evrimin daha da acayip başarısı olan zihinle karıştırmamalıyız. Bir kitap, ne olursa olsun –ister kurmaca eser isterse bilim eseri olsun (bu ikisinin arasındaki çizgi genellikle sanıldığı kadar net değildir)– bir kurmaca her şeyden önce zihne hitap eder. Zihin, beyin, ürperen belkemiğinin tepesi, kitap için kullanılan tek araçtır, ya da tek araç olmalıdır.

Şimdi, durum böyleyken, somurtkan okur günlük güneşlik kitapla karşılaştığında zihin nasıl çalışır sorusu üstünde durmalıyız. İlkın, somurtkanlık eriyip gider, ve iyi ya da kötü, okur oyunun havasına girer. Özellikle eğer kitap, genç okurun gizliden gizliye fazla eski kafalı veya fazla ciddi bulduğu kişiler tarafından övülmüşse, kitaba başlama çabasını göstermek çoğunlukla zordur; ama bir kere bu çaba gösterildiğinde, ödüller çeşitli ve boldur. Usta yazar kitabını yaratırken kendi hayalgücünü kullandığından, kitabın tüketicisinin de kendi hayalgücünü kullanmak zorunda olması doğal ve adildir.